

WALTER
BENJAMIN

WALTER BENJAMIN

Constel·lacions de l'exili

del 19 de juny al 27 de setembre de 2015

Museu d'Història dels Jueus

Walter Benjamin

Constel·lacions de l'exili

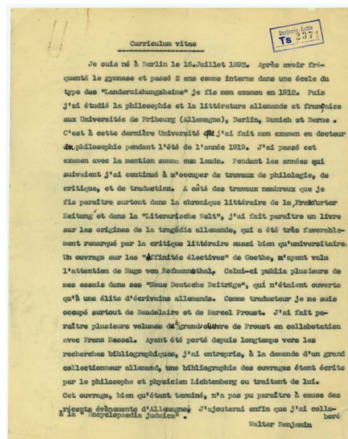
Walter Benjamin va ser un dels intel·lectuals més destacats del segle XX. La seva obra va exercir una influència d'abast mundial en els més diversos àmbits de les humanitats. Els seus treballs «Les afinitats electives de Goethe», *L'origen del drama barroc alemany* i el seu projecte sobre els passatges parisiencs han esdevingut referents inqüestionables de la història de les idees del segle XX. Benjamin va assolir fites elevades com a crític literari i com a assagista. L'Estètica, la literatura, així com la teoria de la modernitat i el problema de la memòria històrica van ser els motius centrals del seu pensament.

Aquesta exposició és un homenatge a Walter Benjamin en el 75è aniversari de la seva mort. Benjamin es va suïcidar a Portbou, fugint del nacionalsocialisme. Com a intel·lectual alemany d'origen jueu es va exiliar a París en el moment de l'ascensió de Hitler al poder, el 1933. A París es va continuar dedicant a la seva obra en condicions de màxima precarietat, fins que l'entrada de les tropes alemanyes el va obligar a refugiar-se al sud de França. Malgrat estar en possessió d'un visat per a Espanya i per als Estats Units d'Amèrica, va creuar il·legalment la frontera francesa, en no disposar d'un permís per sortir del país. A Portbou es va lliurar davant les autoritats espanyoles, que el van voler extradir novament a França. Davant d'això no va veure altra sortida que el suïcidi.

Les constel·lacions, un tema fonamental del pensament de Benjamin, consisteixen en un cert ordre, és a dir, una determinada disposició de la realitat. L'exposició proposa una reconstrucció de la vida i l'exili de Benjamin, i la seva tràgica fi a Portbou, a través de testimonis i documents de diverses personalitats de la seva òrbita personal i intel·lectual, configurant, al seu torn, una constel·lació.

1. Curriculum Vitae

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin Ts 2371

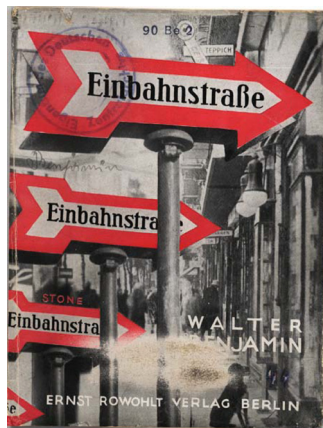

2. L'origen del drama barroc alemany, 1928

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 237

3. Direcció única, 1928

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 236

4. Les afinitats electives de Goethe, Secció III, 1925

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin Dr. 719

5. Jueus en la cultura alemanya, 1930

En el marge dret, Benjamin hi va anotar: «Edició molt reduïda, purificada d'allò essencial / Encyclopaedia Judaica / BdV – En altres llocs, el text encara no ha estat escrit ni revisat».

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 1042/1 (Dr 141)

6. Estances a partir del 19 de març 1933

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin Ts 2373

7. Passaport de Walter Benjamin, 1928
 Reproducció.
 Arxiu Walter Benjamin
 Do 2

8. Selecció dels meus assaigs sobre literatura francesa (en alemany)

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin Ts 2374

9. Diari de París, I, 1930

A: *Die Literarische Welt* (17 d'abril de 1930, any 6, núm. 16/17, pàg. 3f), amb dibuixos de Marcel Proust

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin Dr. 387

10. Les meves traduccions principals

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin Ts 2375

11. Marcel Proust, *À l'ombre des jeunes filles en fleurs*, 1926

[Traducció de Walter Benjamin i Franz Hessel] Berlín, 1926

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin GM 2376 I31.926

12. Les meves publicacions franceses

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin Ts 2376

13. «L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica», 1936

Separata de la revista *Zeitschrift für Sozialforschung*, any 5 (1936), núm. 1

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 460 (Dr 698)

14. Personalitats que han recolzat la meva demanda

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin Ts 2377

Els darrers dies

Walter Benjamin va arribar a Portbou el capvespre del 25 de setembre de 1940. No anava sol; amb ell hi havia la fotògrafa alemanya Henny Gurland, el seu fill Joseph i algunes altres persones amb qui s'havien trobat durant el trajecte, una dura marxa de quasi dotze hores. A les dificultats pròpies d'un sender de muntanya, s'hi sumava la salut precària de Benjamin i el temor constant de ser detinguts per la Gestapo en qualsevol moment.

Walter Benjamin disposava d'un salconduit per poder travessar Espanya i dirigir-se a Lisboa, on pensava embarcar-se cap als Estats Units. El fet d'haver aconseguit fugir de la persecució nazi i de saber que era lliure el va portar a presentar-se a les autoritats per regularitzar la seva situació. Però a la comissaria de policia li va ser notificada la denegació del permís d'entrada a Espanya, perquè no tenia autorització per sortir de França. Excepcionalment i a causa del seu estat de salut se li va permetre fer nit a Portbou. Amb d'altres fugitius, es va allotjar a l'Hotel de Francia.

La tarda de l'endemà, 26 de setembre, Walter Benjamin va morir després d'una llarga agonia. Tot i que el certificat de defunció, signat pel doctor local Vila Moreno, atribuïa la mort a una hemorràgia cerebral, sembla molt més probable que la causa hagués estat el suïcidi per sobredosi de morfina. En el seu escrit de comiat, transmès per Henny Gurland, Benjamin deia: «En una situació sense sortida, jo no tinc altra opció que acabar aquí, en un petit poble dels Pirineus, on ningú sap que la meua vida s'esgota».

Els fets que succeïren durant les poques hores d'estada a Catalunya il·lustren d'una forma colpidora tota la tragèdia i tota la barbàrie d'aquells temps. Walter Benjamin va deixar escrites aquestes paraules: «La història no és només la història dels triomfadors, dels dominadors, dels supervivents; la història és, principalment, la història del sofriment del món».

1. Diligències del Jutjat de Portbou

Inclou una relació d'objectes que van ser trobats a la seva cambra.
Reproducció. Ajuntament de Portbou

2. Rebut de les despeses d'enterrament a la parròquia de Portbou

Reproducció. Ajuntament de Portbou

3. Inscripció de la defunció de Walter Benjamin al Registre Civil

Reproducció. Ajuntament de Portbou

4. Carta d'acreditació de Walter Benjamin com a col·laborador de l'Institut per a la Recerca Social

Signada per Max Horkheimer, que intentava així facilitar la seva sortida de la França ocupada.

Reproducció. Ajuntament de Portbou

5. Expedient Walter Benjamin

Original. Arxiu Històric de Girona, Fons Govern Civil, 297/11

1892	Naixement de Walter Benjamin a Berlín. És el més gran dels tres fills d'Emil Benjamin, empresari i col·leccionista, i Pauline (de soltera, Schönflies).
1904-1907	Walter Benjamin entra al Landerziehungsheim de Haubinda (Turíngia). Hi coneix el pedagog reformador Gustav Wyneken i forja vincles amb el Moviment de la Joventut (<i>Jugendbewegung</i>).
1912-1915	Batxillerat (<i>Abitur</i>) a Berlín. Després, estudis de filosofia a Friburg i a Berlín.
1913	Coneix el poeta Fritz Heinle. Primer viatge a París.
1914	President del Moviment d'Estudiants Lliures (<i>Freie Studentenschaft</i>). Declarat no apte per al servei militar.
1915	Benjamin coneix Gershom Scholem, Werner Kraft i Felix Noeggerath.
1917	Matrimoni amb Dora Sophie Pollak. La parella s'instal·la a Berna.
1918	Naixement d'Stefan Rafael, fill de Dora i Walter Benjamin.
1919	Walter Benjamin defensa la seva tesi, <i>El concepte de crítica estètica en el romanticisme alemany</i> , a la Universitat de Berna. Coneix Ernst Bloch.
1921	Benjamin treballa en la creació de la revista literària <i>Angelus Novus</i> , que finalment no veurà mai la llum.
1923	Es matricula a la Universitat de Frankfurt per preparar la seva habilitació. Coneix Theodor W. Adorno i Siegfried Kracauer. Traducció dels <i>Tableaux parisiens</i> de Charles Baudelaire.
1924	Durant un viatge a Capri, Benjamin coneix Asja Lacis, una comunista letona originària de Riga, i se n'enamora. Ella jugarà un paper decisiu en la seva vida i en la seva evolució política.
1924-1925	Gràcies a F. C. Rang, publica «Les afinitats electives de Goethe» a la revista d'Hugo von Hofmannsthal, <i>Neue Deutsche Beiträge</i> .
1925	Habilitació fallida. Comença, amb Franz Hessel, la traducció d' <i>A la recerca del temps perdut</i> de Proust.
1926	Estada a París durant diversos mesos. Contacta Franz Hessel i Ernst Bloch, intentant teixir relacions dins dels cercles literaris.
1926-1927	Estada de dos mesos a Moscou. <i>Diari de Moscou</i> . En retornar a Berlín, publica l'assaig «Moscou» a la revista de Martin Buber, <i>Die Kreatur</i> .
1927	Nova estada a París, durant la qual s'apassiona pel surrealisme. La lectura del <i>Paysan de Paris</i> d'Aragon, del qual tradueix alguns extractes l'any següent, suscita un projecte d'assaig sobre els passatges parisencs. Reunions freqüents amb Gershom Scholem. Projecte de trasllat a Palestina.

1928	Coneix André Gide a Berlín. Rowohlt Verlag publica <i>Direcció única i L'origen del drama barroc alemany</i> .
1929	Benjamin coneix Bertolt Brecht través d'Asja Lacis. Obté un visat per anar a Palestina que mai no utilitzarà.
1930	Estada a París i inici de la seva amistat amb Adrienne Monnier. L'editora i llibretera l'ajudarà durant els seus anys d'exili. Benjamin i Dora es divorcien. Amb Bertolt Brecht i Bernard von Brentano, projecta la creació de la revista <i>Krise und Kritik</i> .
1932	Benjamin passa tres mesos a Eivissa, on coneix Jean Selz. Comença a escriure la seva <i>Crònica berlinesa i Infància berlinesa vers 1900</i> . A Frankfurt, troba Horkheimer, que dirigeix l'Institut für Sozialforschung (Institut per a la Recerca Social).
1933	El març, Benjamin s'exilia a París.
1934-1935	Contribucions regulars a <i>Zeitschrift für Sozialforschung</i> , revista de l'Institut per a la Recerca Social a l'exili. L'Institut li concedeix una assignació mensual. Treballa incansablement en <i>Passatges</i> . Estada amb Brecht a Dinamarca.
1936	Després d'exigir diversos canvis, <i>Zeitschrift für Sozialforschung</i> publica una primera versió de «L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica» en la traducció francesa feta amb Pierre Klossowski. Nova estada amb Brecht a Dinamarca. Retorn a París a l'octubre.
1938	Troba Hannah Arendt a París. Estada a casa de Brecht a Dinamarca. La revista <i>Zeitschrift für Sozialforschung</i> publica la seva recensió de la tesi de Gisèle Freund sobre la fotografia francesa al segle XIX.
1939	Benjamin és desposseït de la nacionalitat alemanya. L'estudi «Sobre alguns temes de Baudelaire» apareix a <i>Zeitschrift für Sozialforschung</i> . En esclatar la guerra, és internat al Camp de «treballadors voluntaris» Clos Saint-Joseph, a Nevers. Posat en llibertat el novembre mercès a Adrienne Monnier i al diplomàtic Henri Hoppenot.
1940	Retorn a París. Escriu la seva tesi <i>Sobre el concepte d'història</i> . La vigília de l'entrada de les tropes alemanyes a París, Benjamin fuig cap a Lourdes amb la seva germana Dora, deixant tots els seus manuscrits a la capital. L'agost, arriba a Marsella, on obté un visat per als Estats Units.
1940	Setembre – Amb alguns refugiats alemanys, intenta creuar il·legalment els Pirineus. El 25 de setembre arriba a Portbou amb el petit grup liderat per Lisa Fittko. Davant la negativa de la policia espanyola de permetre el seu pas de frontera, Benjamin es treu la vida el 26 de setembre mitjançant una alta dosi de morfina.

Dora Benjamin

Ca. 1935

Fotografia: Estudi Joël-Heinzelmann

Dora Benjamin (1901–1946) era la germana de Walter. Es va llicenciar en Economia i es va dedicar a la recerca en diferents àmbits del treball social a Berlín. Es va exiliar a París poc després de l'ascens al poder dels nazis. Allà va treballar a l'Assistance Médicale aux Enfants des Réfugiés, fundada per Hanna Grunwald-Eisfelder, i acollia infants en el seu apartament, on Walter va viure algunes temporades fins que va llogar un pis propi al número 10 de la Rue Dombasle. Era companya de conversa del seu germà i sovint mecanografiava els seus textos al dictat, com per exemple l'obra *Sobre el concepte d'història*. El maig de 1940 va ser internada al camp de concentració de Gurs. En sortir, es va desplaçar fins a Lourdes on es va trobar amb el seu germà. Va aconseguir fugir a Suïssa el desembre de 1942 i va morir d'una greu malaltia, l'u de juny de 1946 a Zuric.

1. Walter, Georg i Dora Benjamin l'any 1904

El germà de Walter, el pediatre Georg Benjamin, nascut el 1895, va ser assassinat l'any 1942 a Mauthausen.

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin BENJAMIN_WALTERGEORG DORA

2. Dora Benjamin a Walter Benjamin, 25 de setembre de 1939

En esclatar la guerra, Walter Benjamin va ser internat, juntament amb milers de refugiats, durant deu dies a l'estadi olímpic de Colombes (París) i, més endavant, durant tres mesos al Camp dels treballadors voluntaris Grup VI, Clos St. Joseph (Nevers), al Château de Vernuches.

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 16/6

3. Dora Benjamin a Walter Benjamin, 9 de juny de 1940

Després de l'armistici del 22 de juny de 1940, els refugiats jueus van ser internats a Gurs, fora de la zona francesa d'ocupació alemanya. Entre ells hi havia Dora Benjamin i Hannah Arendt. El camp aleshores estava encara sota control francès: totes dues, així com altres dones, van poder abandonar el camp al cap de poc temps.

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 16/14

4. Pierre Missac a Theodor W. Adorno, 25 de març de 1946

Abans de fugir de París, Benjamin va lliurar a George Bataille les seves notes i materials per als *Passatges*. Bataille les va amagar a la Bibiothèque Nationale i, en acabar la guerra, les va lliurar a Pierre Missac, que va aconseguir fer-les arribar a Nova York des de París a principis de 1947.

Reproducció. Arxiu Theodor W. Adorno (Frankfurt)

Gershom Scholem

1941
Biblioteca Universitària i Nacional Jueva,
Jerusalem

Sionista convençut des de la seva primera joventut, Gershom Scholem (1897–1982) es va traslladar durant els anys vint a Jerusalem, on ocupava una càtedra a la Universitat Hebrea per a la recerca en mística judaica. La seva primera trobada amb Walter Benjamin va tenir lloc el 1913, i en aproximadament dos anys ja havien enllaçat una amistat que va durar fins a la mort de Benjamin. Primer amb trobades freqüents i després a través de cartes, van intercanviar impressions sobre el judaisme i el sionisme, van discutir sobre materialisme i metafísica i van analitzar i comentar els seus respectius treballs. A partir de 1925 van iniciar una intensa conversa epistolar sobre Franz Kafka. Juntament amb Theodor W. Adorno, Scholem es va cuidar de la publicació dels textos i les cartes de Walter Benjamin en acabar la Segona Guerra Mundial.

1. Exercicis d'hebreu de Walter Benjamin, 1924

Des de principis dels anys vint, Benjamin intentava aprendre l'hebreu, seguint el consell de Gershom Scholem.

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 508/17 (Ms 1859)

2. Gershom Scholem a Walter Benjamin, 6 de maig de 1938

En el viatge de tornada des de Nova York a Jerusalem, Gershom Scholem planificava una estada a París, tal com s'indica a la carta. «Entretant, els meus plans es van precisant, fins al punt que ara sé que 1) arribaré a París el 31 de juliol». En aquells moments Benjamin era a Dinamarca amb Bertolt Brecht.

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 108/6

3. Sobre la carta de Kafka a Scholem, ca. juny de 1938

«Kafka és també algú somniat, les masses el somnien / Les notes de Kafka són a l'experiència històrica allò que la geometria no-euclídia és a allò empíric».

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 524/36 (252)

4. Gershom Scholem a Walter Benjamin, 11 de setembre de 1939

El 25 de novembre Walter Benjamin responia: «Estimat Gerard, / no vaig marxar de París el darrer estiu, tot i tenir una invitació per anar a Suècia. Volia abans que res acabar el meu "Baudelaire" o, sobretot, la part del llibre que pot ser presentada com un assaig. Vaig veure'm forçat, doncs, després de la declaració de guerra, a entrar en un camp de concentració, com altres refugiats alemanys. Vaig llegir la teva carta de l'11 de setembre just aleshores. La meva germana m'havia prou informat del teu neguit, però no podia pas escriure't, car el correu que sortia del camp no podia superar les vuit cartes per persona i per mes».

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 108/41

Theodor W. Adorno

1935
Arxiu Theodor W. Adorno
(Frankfurt)

Theodor W. Adorno (1903–1969), nascut onze anys més tard que Benjamin amb el nom complet de Theodor Ludwig Wiesengrund, va ser un dels seus interlocutors més importants durant els anys de l'exili. Discutien intensament les seves obres i Adorno li va escriure cartes amb gran contingut crític sobre *Passatges* i sobre Charles Baudelaire. Com a col·lega de l'Institut per a la Recerca Social (Institut für Sozialforschung), «Teddie», com el solien anomenar, va vetllar pels escrits del seu amic. «Quan vaig rebre la notícia de la seva mort», escriu Adorno, «la tardor del 1940 a Nova York, vaig sentir realment, i literalment, com si amb aquella mort, que representava la fi d'una gran obra, la filosofia havia estat elevada al punt més àlgid al qual mai hagués pogut aspirar». La recepció de Benjamin a partir dels anys 50 hauria estat impensable sense Adorno; ell va ser el responsable d'aquesta recepció com a autor i com a editor.

1. Tarja d'identificació d'immigrant per als Estats Units d'Amèrica, 13 de desembre de 1937

Reproducció. Arxiu Theodor W. Adorno (Frankfurt)

2. Theodor W. Adorno, Egon Wissing, Liselotte Karplus i Gretel Adorno a Walter Benjamin, 8 d'abril de 1938 (Pasqua)

«Estimat Walter, et sembla prou ordinària la invitació? Què et sembla que a partir d'ara siguem família? Tot l'afecte del teu Teddie no tan llunyà». Liselotte Karplus, germana de Gretel Adorno, i Egon Wissing, un cosí de Benjamin, anuncien el seu matrimoni.

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 8/8

3. Walter Benjamin a Theodor W. Adorno, 2 d'agost de 1940

«L'incertesa absoluta sobre el que ha de passar els propers dies, les properes hores, ha dominat la meua existència en les darreres setmanes. Estic condemnat a llegir cada diari (aquí només surten en una pàgina) com si fos la meua sentència i a escoltar en cada emissió radiofònica l'adveniment de la desgràcia».

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin, col·lecció privada en préstec permanent

4. Darrera carta escrita per Walter Benjamin, redactada a Portbou i adreçada a Henny Gurland, 25 de setembre de 1940

Reconstrucció a càrrec de Henny Gurland

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin, col·lecció privada en préstec permanent

5. Walter Benjamin, *Obres*

Edició de Th. W. Adorno i Gretel Adorno amb la col·laboració de Friedrich Podszus, Frankfurt, 1955

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin GM 2375.955-1

Gretel Adorno

Dècada de 1930
Arxiu Walter Benjamin 215/1

Gretel Adorno (1902–1993) va néixer com a Margareta Karplus a Berlín, on inicià estudis de química, física i tecnologia, que va culminar doctorant-se el 1925. Amb Benjamin, es van conèixer en els darrers anys vint. Tan propera que sovint va proporcionar suport financer a Benjamin, ell la solia anomenar «Felizitas». Es va casar amb Theodor W. Adorno i junts van fugir a Nova York un any més tard. Des d'aleshores va mantenir la seva relació amb Benjamin estrictament a través d'una correspondència intensa en què tractaven també sobre el progrés dels seus treballs. La darrera carta de Benjamin a Gretel Adorno va ser escrita des de Lourdes, on ell havia aconseguit arribar el juny de 1940. «És possible, fins i tot probable, que no disposem ja de gaire temps».

1. Gretel Karplus des de l'illa de Rügen, agost de 1933

Benjamin va comentar sobre la foto: «Moltíssimes gràcies per la foto de Rügen. És alegre i em fa pensar, i crec que a Berlín tampoc us manquen completament moments com aquest». Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 215/2

2. Gretel Karplus a Walter Benjamin, 3 d'octubre de 1934

A finals de setembre, Gretel Karplus i Benjamin van passar junts un cap de setmana a Gedser, a l'illa danesa de Falster. Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 2/21

3. Silueta de Gretel Karplus al dors d'una postal a Walter Benjamin del 10 de desembre de 1934

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 2/28

4. Tarja d'identificació d'immigrant per als Estats Units d'Amèrica, 13 de desembre de 1937

Reproducció. Arxiu Theodor W. Adorno (Frankfurt)

5. Darrera carta de Walter Benjamin a Gretel Adorno, 19 de juliol de 1940

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin, col·lecció privada en préstec permanent

Hannah Arendt

París, 1930
Hannah Arendt Trust

Benjamin coneixia Hannah Arendt (1906–1975) dels temps de Berlín. Però no va ser fins a l'exili a París que ella va entrar a formar part del seu cercle d'amistats en casar-se amb el cosí de Benjamin, Gunther Stern. El febrer de 1939, Benjamin va recomanar a Gershom Scholem el llibre de Hannah Arendt sobre Rahel Varnhagen. El llibre li havia causat una molt bona impressió perquè «nedava amb fermesa contra corrent del to edificant i apologetic dels estudis tradicionals sobre judaisme». Hannah Arendt va advocar per l'alliberament del seu amic del camp de concentració. Benjamin li va enviar una primera versió de *Sobre el concepte d'història*. Va ser Hannah Arendt qui va comunicar a Gershom Scholem, amb quatre setmanes de retard, la mort del seu amic comú: «Els jueus moren a Europa i són tractats com a bèsties».

1. Hannah Stern a Walter Benjamin, 20 d'agost de 1936

«[...] la viva imatge de la Lliga de les Nacions. El Congrés Mundial Jueu tenia tot un altre aspecte». Hanna Arendt va anar a Ginebra en ocasió de la fundació del Congrés Mundial Jueu l'agost de 1936.

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 9/1

2. Hannah Stern i Heinrich Blücher a Walter Benjamin, 1937

«Estimat Benjamin, / Déu va crear Adam i Eva a l'illa de Porquérolles. Mapa del paradís: veure més amunt. Un cop l'any hom hauria de venir aquí pel seu propi benefici. Per fer-ho li cal: anar fins a Hyères, d'allà amb autobús fins a Giens, d'allà en vaixell –20 min = 5 Fr.– fins a l'illa. Així ho sol·licita afectuosament la teva Hannah Stern».

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 9/2

3. Hannah Arendt a Walter Benjamin, 22 d'octubre de 1939

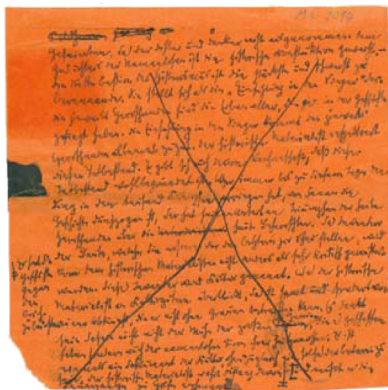
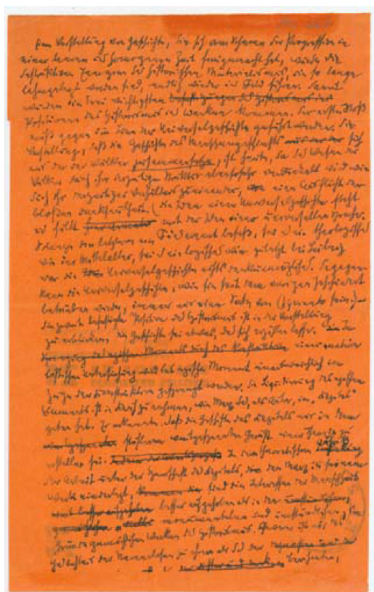
«Per començar amb qüestions pràctiques: hi hauria alguna possibilitat que Valéry intervingués –amb un bon certificat de lleialtat i una instància adreçada al Ministeri de l'Interior? Això podria, crec jo, tenir un cert èxit. No et donaria consells si veiés alguna possibilitat d'actuar jo mateixa».

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 9/4

4. Hannah Arendt a Theodor W. Adorno, 30 de gener de 1967

«Estimat Sr. Adorno, / estic pensant en publicar una selecció dels escrits de Benjamin per a Amèrica. Deu recordar perfectament que el 1941 vaig lliurar el manuscrit "Tesis sobre filosofia de la història", que Benjamin m'havia fet arribar poc abans de morir, a l'institut a Nova York, i que vostè, és a dir, l'institut em va retornar el manuscrit després d'haver-lo copiat o fotocopiat. [...] / Els fulls del manuscrit es poden datar fàcilment, atès que la majoria consisteixen en bandes creuades en què s'havien enviat periòdics, la data de les quals encara és ben visible».

Reproducció. Arxiu Theodor W. Adorno (Frankfurt), Br 30/1

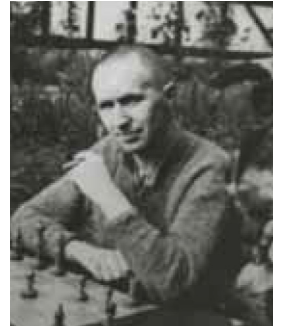

5. Notes per a Sobre el concepte d'història, 1939-1940

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin
447 i Ms 1094

Bertolt Brecht

Skovsbostrand,
(Dinamarca), estiu de 1934
Akademie der Künste, Arxiu
Bertolt Brecht FA 07/29

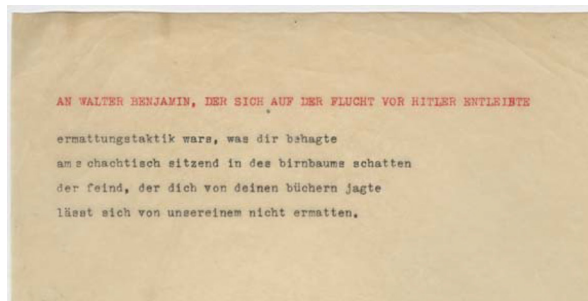

Bertolt Brecht (1898–1956) i Benjamin es van conèixer a Berlín a les darreries dels anys vint i van mantenir la seva amistat durant l'exili, que va començar per a tots dos a principis de 1933. Benjamin i Brecht es trobaven sovint a París i a Skovsbostrand (Dinamarca). Jugaven a escacs, planejaven escriure una novel·la negra junts, traduïen i interpretaven Baudelaire, discutien sobre Kafka, la política dels exiliats i l'actitud d'André Gide envers la Unió Soviètica. Benjamin va fer la crítica de l'estrena de *Terror i misèria del Tercer Reich*, que tingué lloc l'any 1938 a la Salle d'Iéna de París. Durant el seu internament, Benjamin va explicar als oficials francesos el poema *Lao-Tsé* de Brecht, amb el missatge del triomf de l'aigua sobre les pedres.

1. Bertolt Brecht, A Walter Benjamin que se suïcidà fugint de Hitler, 1941

«A Walter Benjamin que se suïcidà fugint de Hitler // T'agradaven les tàctiques de la fatiga / assegut davant del tauler d'escacs a l'ombra del perer / l'enemic que aconseguí apartar-te dels teus llibres / mai no podrà ser derrotat per gent com tu i com jo».

Reproducció. Akademie der Künste, Arxiu Bertolt Brecht 98/61

2. Walter Benjamin a Bertolt Brecht, ca. 13 de gener de 1934

«Estimat Brecht, / t'envio una maqueta constructiva per a la teva formació, a la qual, com a mestre, estic absolutament interessat a donar suport».

Reproducció. Akademie der Künste, Arxiu Bertolt Brecht 478/19-20

3. Walter Benjamin a Bertolt Brecht, 5 de març de 1934

«Anuncio una sèrie de conferències sobre l'avantguarda alemanya per a un cercle de coneguts i altres cercles francesos. Serà una sèrie de cinc conferències i caldrà inscriure's a la sèrie completa. He escollit una figura que sigui prou representativa de l'escena contemporània per a cada un dels àmbits. / 1) le roman (Kafka) / 2) l'essai (Bloch) / 3) théâtre (Brecht) / 4) journalisme (Kraus). Abans d'això hi haurà una conferència introductòria "Le public allemand"».

Reproducció. Akademie der Künste, Arxiu Bertolt Brecht 478/15-16

4. Invitació

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin Do 27

5. Helene Weigel, a mitja dècada de 1930

En l'estrena d'escenes de la sèrie de Brecht *Terror i misèria del Tercer Reich*, Weigel interpretava el paper de la dona jueva.

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 215/5

6. Heinz Lohmar, *La dona jueva*

En ocasió de l'estrena de *Terror i misèria del Tercer Reich*, 1938. Amb dedicatòria a Brecht

Reproducció. Akademie der Künste, Arxiu Bertolt Brecht 79/3

Max Horkheimer

Santa Mònica, 1942
Fotografia: Stewart
Arxiu Theodor W. Adorno
(Frankfurt)

Max Horkheimer va ser director en cap de l'Institut per a la Recerca Social (Institut für Sozialforschung), traslladat a Nova York el 1934. Era l'editor del *Zeitschrift für Sozialforschung*, en què Benjamin va publicar els seus textos més importants quan les seves possibilitats de publicar a Alemanya eren nul·les, com ara «L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica» i «Sobre alguns motius de Baudelaire». Gran part dels Passatges també va tenir el suport de l'institut. Benjamin era el curador d'un llibre en què Horkheimer volia recollir els seus *Essais matérialistes*, traduïts al francès, publicació que mai no va veure la llum. Quan Benjamin va arribar al sud de França l'estiu de 1940, des d'Amèrica es va procurar organitzar la seva immigració. Amb l'ajuda de Horkheimer, que havia proporcionat un afidàvit (declaració jurada), li van aconseguir el visat per als Estats Units.

1. «L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica», 1936

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 459 (Dr 79)

2. Max Horkheimer a Walter Benjamin, 5 de juny de 1940

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 68/34

3. Telegrama de Max Horkheimer a Walter Benjamin, 10 de juny de 1940

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 68/35

4. Declaració jurada de Max Horkheimer en favor de Walter Benjamin, 6 d'agost de 1940

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin Do 11

Gisèle Freund

1929

Estate Gisèle Freund

La sociòloga, periodista i fotògrafa Gisèle Freund (1908–2000) va conèixer Benjamin a la Bibliothèque Nationale mentre treballava en la seva tesi *La photographie en France au dixneuvième siècle* (1936). La recerca incorporava per primer cop un qüestionament sociològic de la fotografia des d'un punt de vista materialista. Benjamin va discutir amb ella des de les dues perspectives i va reproduir la temàtica en alguns capítols de *Passatges*. Freund, nascuda a Berlín com a Gisela Freund, va iniciar els seus estudis amb Karl Mannheim a Frankfurt, des d'on va aconseguir fugir cap a la capital francesa el 1933. Com a pionera de la fotografia en color, va adquirir un prestigi internacional amb retrats d'artistes que es movien en els cercles entorn la rue de l'Odéon.

1. Gisèle Freund a Walter Benjamin, 3 de novembre de 1938

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 49/3

2. Gisèle Freund a Walter Benjamin, 12 de desembre de 1938

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 49/4

3. Gisèle Freund, *Walter Benjamin a la Bibliothèque Nationale*, 1937

Reproducció

4. Apunts i materials per als *Passatges*, 1928-1940

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 318/7-6 (Ms 2689/2690)

5. Gisèle Freund a Walter Benjamin, 13 de novembre de 1939

Gisèle Freund havia fet copiar molts dels textos importants de Benjamin a la Bibliothèque National, i els havia lliurat a Helen Hessel i Adrienne Monnier, que van fer els possibles per alliberar-lo. Va escriure: «A la Nationale, la senyoreta que em proporcionava els documents us coneix bé i em diu que sou un home encantador i que espera que ben aviat us pugui veure fora d'aquest atzucac. S'ha dedicat als textos amb una curiositat ben femenina, però en qualsevol cas el seu afecte per vos és genuí. Mmm. Així és com m'assabento dels vostres flirts!»

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 49/11v

Adrienne Monnier

París, 1938
Estate Gisèle Freund

El 1915 Adrienne Monnier va obrir a la rue de l'Odéon La Maison des Amis des Livres, llibreria que aviat va esdevenir el punt de trobada de l'avantguarda literària francesa. Benjamin la va conèixer per mediació de Félix Bertaux i va evocar aquesta trobada en forma literària en els *Diaris de París*. Ell va traduir a l'alemany la seva narració *Vierge sage* (*Kluge Jungfrau*) i Monnier es va convertir en medidora, promotora i editora de les obres de Benjamin. Amb el suport de Bryher (Winnifred Ellerman), Gisèle Freund, Helen Hessel i Sylvia Beach –propietària d'una llibreria anglesa a l'edifici de l'altra banda del carrer– i la intercessió de Henri Hoppenot, un diplomàtic amic seu, Monnier va aconseguir alliberar Benjamin del camp de concentració de Nevers on havia estat internat des que va esclatar la guerra.

1. Una carta de Walter Benjamin sobre *Le regard* de Georges Salles

La ressenya va aparèixer en el darrer número de la revista de Monnier, *La Gazette des Amis des Livres*, el maig de 1940.

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 1001/1 (Ts 1628)

2. *La Gazette des Amis des Livres*, maig de 1940

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 1003 (Dr 772)

3. Sylvia Beach a Walter Benjamin, 20 d'octubre de 1939

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 14/1

4. Helen Hessel a Walter Benjamin, 6 de novembre de 1939

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 55/4

5. Gisèle Blum (Gisèle Freund) a Walter Benjamin, 17 de novembre de 1939

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 49/12

6. Adrienne Monnier a la seva llibreria

En els seus *Diaris de París*, Benjamin va escriure el següent sobre la seva primera trobada amb Adrienne Monnier (1930): «Una dona fornida, rossa, amb uns ulls blau-gris clar, que duu un vestit auster, d'una ruda llana grisa. Al davant el vestit té botons i incrustacions, molt tradicional. És ella. Immediatament sento estar en la presència d'un d'aquells éssers humans amb qui hom mai no podrà ser suficientment respectuós, i que, aparentment, sense donar en absolut per descomptat aquest respecte, de cap manera li restarà importància».

Reproducció. Arxiu Walter Benjamin 320

Una exposició de l'Arxiu Walter Benjamin de l'Akademie der Künste (Berlín), en col·laboració amb el Museu d'Història dels Jueus, el Museu Memorial de l'Exili i la Càtedra Walter Benjamin, memòria i exili de la Universitat de Girona

Direcció: Sílvia Planas

Comissariat: Erdmut Wizisla i Jörg R. Zimmer

Coordinació: Lídia Donat i Assumpció Hosta

Administració: Núria Heras

Comunicació: Neus Casellas, Marc Francesch, Anna López, Sandra Sánchez i Cristina Taberner

Traduccions: Mònica Carbó

Disseny i producció: Mostra comunicació s.l.

Amb la col·laboració de: Ajuntament de Portbou, Arxiu Històric de Girona, Martine Berthelot, Joan Gubert i Marian Román

